

Kapitel III

KANNIBALERNA I MAARRA

*Jag vet inte om det ar en betesmark for vilda djur
eller om det ar mitt hem, mitt födelsehem!*

Detta plågade utrop från en anonym poet i Maarra ar inte bara en liknelse. Vi ar tyvarr tvungna att ta hans ord bokstavigt och ställa samma fråga som han. Vilka ohyggligheter agerum i den syriska staden Maarra i slutet av år 1098?

Ända till frandjernas ankomst levde invånarna fridfullt i skydd av sin cirkelrunda stadsmur. Vingårdarna och falten med oliv- och fikonträd befrämjade ett blygsamt valstånd. Stadens affärer sköttes av lokala stormän utan större ambitioner, under Redwans av Aleppo nominella overhoghet. Maarras stolthet var att en av de största gestalterna i den arabiska litteraturen var född i staden, nämligen Abul-Ala al-Maarri. Han dog 1057. Denne blinde poet och fritänkare hade vågat gå till angrepp mot sin tids seder, utan att fasta något avseende vid vad som var förbjudet. Det krävdes mod för att skriva

*Jordens invånare sönderfaller i två grupper,
De som har hjärna men ingen religion.
Och de som har en religion men ingen hjärna.*

Fyrtio år efter hans död tycktes en fanatism som kommit långväga ifrån ge Maarras son rätt, både vad gällde hans ogudaktighet och hans legendariska pessimism.

*Ödet krossar oss som om vi vore av glas,
Och skarvorna kan aldrig mer lappas ihop*

Hans stad skulle komma att förvandlas till en ruinhög. Det misstroende mot sina medmenniskor som diktaren så ofta gav uttryck för skulle komma att besannas på grymmaste sätt.

Under de första månaderna av år 1098 foljde invånarna i Maara oroligt striden om Antiokia. Den utspelade sig tre dagsmarscher nordväst om dem. Efter segern kom frandjerna på plundringståg till några grannbyar. Maarra besparades deras öde men vissa familjer i staden föredrog att ge sig av till säkrare platser, som Aleppo, Homs eller Hama. När flera tusen frandjerkrigare i slutet av november omringar staden visar sig deras farhågor vara berättigade. Några stadsbor lyckas fly men de flesta hamnar i fallan. Maarra har ingen armé utan bara en enkel stadsmilis. Några hundratal ungdomar utan militär erfarenhet ansluter sig snabbt till den. Under två veckor kampar de tappert mot de fruktansvärda riddarna. Det går så långt att de från stadsmurens kron kastar ner bikupor fulla med bin.

När de såg hur uthålliga stadsborna var, berättar Ibn al-Athir, uppfordrade frandjerna ett torn av trä som var lika högt som försvarsmurarna. Vissa av muslimerna foreslog, skrackslagna och djupt modstulna, att de lättare skulle kunna försvara sig om de barrikaderade sig i stadens högst belägna byggnader. De lamnade stadsmuren och övergav sina poster. Andra foljde deras exempel och ytterligare en del av muren övergavs. Snart nog var hela muren obemannad. Frandjerna tog sig upp med hjälp av stegar. När muslimerna såg dem uppe på kronet, tappade de modet helt och hållet.

Kvällen den 11 december är det mycket mörkt. Frandjerna vågar ännu inte tränga in i staden. Maarras mest framstående medborgare tar kontakt med Bohemund, Antiokias nye härskare och angriparnas ledare. Frandjernas hövding lovar att skona invånarnas liv om de upphör att slåss och drar sig tillbaka till vissa byggnader. Alla klamrar sig desperat fast vid hans ord. Familjer samlas i byggnader och kallare i staden och vantar darrande hela natten.

I gryningen anländer frandjerna. Det blir rena slakten. "Under tre dagar halshugger de folk. De dodar över hundratusen

manniskor och tar många fångar ” Ibn al-Athirs siffror ar uppenbarligen helt gripna ur luften Staden hade formodligen mindre an tiotusen invanare då den föll i frandjernas hander Men det mest fasansfulla har ar inte antalet offer utan det ode de gick till motes, ett ode man knappt kan foreställa sig

*I Maarra lat de våra koka vuxna hedningar i kittlar
De faste barnen på spett och åt dem grillade*

Detta vittnesbord av den franske kronikoren Raoul från Caen laste aldrig invanarna i trakten runt Maarra Men de skulle anda till sin död komma ihåg vad de sett och hört Ty minnet av dessa fasor, som levde vidare i lokala poeters dikter och den muntliga traditionen, skapade i människors sinnen en bild av frandjerna som skulle visa sig svår att utplåna Kronikoren U-sama Ibn Munqidh, som föddes i grannstaden Shayzar tre år innan dessa handlingar ägde rum, skrev en dag

*Alla som tagit reda på hurdana frandjerna ar har sett
dem som djur som ar overlagsna oss på ett enda sätt,
namligen ifråga om mod och glöd i strid, på samma
sätt som djuren ar overlagsna i fråga om kraft och
aggressivitet*

Ett foga smickrande omdöme som väl sammanfattar vilket intryck frandjerna gör när de kommer till Syrien En blandning av rädsla och förakt som ar lätt att förstå hos en arabisk nation som ar mycket overlagsen vad gäller kultur men som förlorat all stridslustnad Turkarna kommer aldrig att glömma västerlänningarnas kannibalism I hela deras episka litteratur beskrivs frandjerna undantagslöst som människoätare

Ar denna bild av frandjerna orättvis? Åt de västerländska angriparna upp invanarna i den arma staden bara för att överleva? Det var vad deras hövdingar påstod ett år senare i ett brev till påven. ”En fruktansvärd hungersnöd drabbade armen i Maarra och tvingade fram den grymma utvägen att livnara sig på sarenernas lik.” Men detta förefaller lite väl snabbt sagt. Invanarna i trakten av Maarra får under denna fruktansvärda vinter uppleva saker som hungern inte kan vara enda förklaringen till De ser hur flockar med fanatiska frandjer, tafurerna, sprider sig

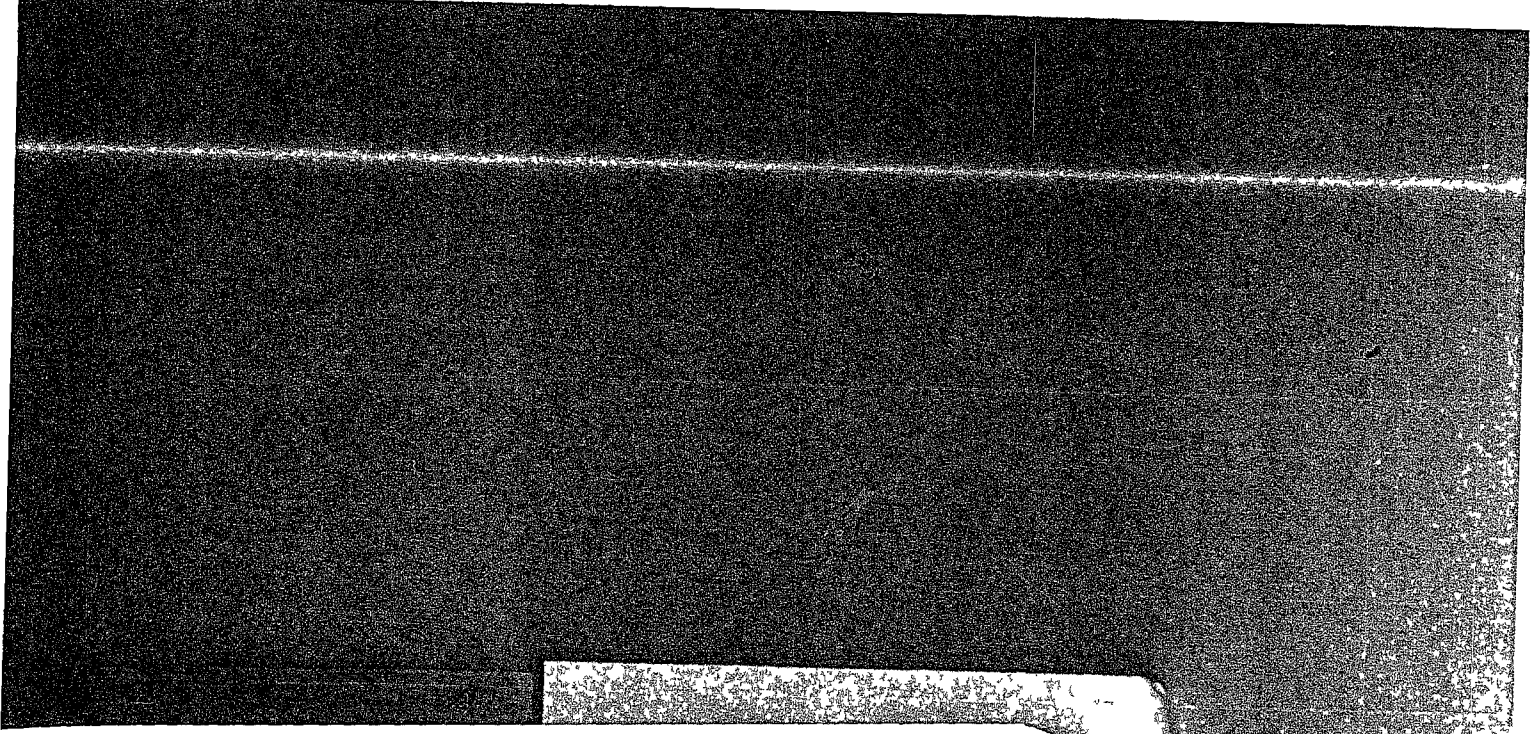
över landsbygden och högt och ljudligt forkunnar att de vill smaka på saracenernas kott. På kvallarna samlas de runt elden för att sluka sina byten. Kannibaler på grund av nödtvång? Kannibaler på grund av fanatism? Allt detta förefaller överklagt och ändå är vittnesmålen övervaldiggande, inte bara på grund av de fakta som tas upp utan även genom den morbida atmosfär de förmedlar. Den frankiske kronikören Albert från Aix är upphovsman till en mening som i fasa saknar sin like: "De våra tvekade inte att döda turkar och saracener, de åt också hundar!"

Provningarna för Abul-Alas stad var inte över förrän den 13 januari 1099. Då rusade hundratals frandjer beväpnade med facklor runt i gränderna och satte eld på alla hus. Stadsmuren hade redan rivits sten för sten.

Handelserna i Maarra bidrog till att skapa ett svalg mellan araberna och frandjer som består ännu efter flera hundra år. Nu gör den skräckslagna befolkningen inte längre motstånd. När inkraktarna, som inte lämnar något annat än rykande ruiner bakom sig, återtar marschen söderut, skyndar sig de syriska emirerna att skicka sandebud nedtyngda av presenter för att försäkra dem om sin goda vilja. De erbjuder sig att ge dem all hjälp de behöver.

Den förste är Sultan Ibn Munqidh, farbror till kronikören Usama. Han regerar över det lilla emiratet Shayzar. Frandjerna når hans territorium dagen efter att de lämnat Maarra. Deras ledare är Saint-Gilles, en av dem som omtalas oftast i de arabiska kronikerna. Emiren skickar en ambassad till honom och man kommer snabbt fram till en överenskommelse. Sultan förbinder sig inte bara att försörja frandjerna med proviant, utan han ger dem också tillåtelse att komma och köpa hastar på marknaden i Shayzar. Han försörjer dem även med vägvisare så att de utan problem ska kunna ta sig igenom resten av Syrien.

I trakten vet man allt om frandjernas förflyttningar. I fortsättningen känner man deras rutt i detalj. Och berättar de inte högt och ljudligt att deras slutliga mål är Jerusalem, där de vill lägga beslag på Jesu grav? Alla som befinner sig på vägen till Den heliga staden försöker att vidta förebyggande åtgärder mot detta gissel. De allra fattigaste flyr till skogs, trots att skogarna hemsoks av vilda djur, lejon, vargar, björnar och hyenor. De som kan emigrerar till det inre av landet. Andra tar sin tillflykt

till närmaste borg. Befolkningen på den bordiga Bukayaslätten väljer den sistnamnda lösningen när de den sista veckan i januari 1099 får veta att frankernas trupper finns i närheten. De samlar ihop sin boskap och sina förråd med olja och vete och ger sig iväg upp till Husn-al-Akrad, "kurdernas borg", som ligger högst upp på en otillgänglig bergstopp. Däruppifrån dominerar den hela slätten ända bort till Medelhavet. Borgen står visserligen oanvänd sedan länge men murarna är i stånd och befolkningen hoppas kunna kanna sig trygg bakom dem. Men frandjerna, som alltid har ont om proviant, belagrar dem. Den 28 januari börjar krigarna storma Husn-al-Akrads murar. Manniskorna i borgen tror sig vara förlostade men lyckas komma på en krigslist. De öppnar plötsligt borgens portar och låter en del av boskapen rusa ut. Frandjerna glömmar striden och kastar sig istället över boskapen. I deras led uppstår sådan förvirring att försvararna helt djärvt gör ett utfall. De når ända fram till Saint-Gilles tält. Den frankiske anföraren har blivit övergiven av sina livvakter som också de vill ha sin andel av bytet. Han lyckas med knapp nod undgå att bli tillfångatagen.

Försvararna är synnerligen nöjda med sin bragd. Men de vet att belagrarna kommer att återvända för att hamnas. Nästa dag, när Saint-Gilles manar sina män till anfall mot murarna, visar försvararna sig inte. Belagrarna undrar vilken ny krigslist försvararna kommit på. De har faktiskt kommit på den största krigslisten av dem alla. Under natten har de ljudlost givit sig av och försvunnit i fjärran. Det är på Husn-al-Akrads plats som frandjerna fyrtio år senare uppför en av sina mest fruktade befästningar. Namnet förändras bara obetydligt. Akrad blir Krat och sedan Krac. "Riddarnas krac" med sin imponerande silhuett dominerar fortfarande på 1900-talet Bukayaslätten.

I februari 1099 blir borgen under några dagar frandjernas huvudkvarter. Där får man uppleva ett förbluffande skådespel. Delegationer anländer från alla traktens städer och även från några byar. De åtföljs av mulor lastade med guld, tyger, proviant. Syriens politiska uppdelning har drivits så långt att minsta lilla håla uppför sig som ett självständigt emirat. Alla vet att de bara har sig själva att lita till när det gäller att försvara sig mot och förhandla med inkräktarna. Ingen furste, qadi eller storman kan våga sig på minsta motståndsgest utan att försätta hela samhället i fara. Man lägger följaktligen sina pa-

triotiska kanslor åt sidan och kommer med ett tvunget leende på lapparna för att overlamna gåvor och hyllningar "Den arm du inte kan krossa, ska du kyssa och be till Gud att han krossar den", säger ett lokalt ordspråk.

Det är denna kloka resignation som kommer att ligga till grund för emir Djanah ad-Dawlas, harskare över staden Homs, handlingssätt. Denne krigare som är berömd för sitt mod, var för mindre än sju månader sedan atabeken Karbukas trognaste bundsforvant. Ibn al-Athir påpekar särskilt att "Djanah ad-Dawla var den siste att fly" utanför Antiokia. Men detta är inte rätt ögonblick för krigisk eller religiös nitalskan. Emiren visar sig speciellt artig och uppmärksam mot Saint-Gilles. Förutom de övriga presenterna skänker han honom ett stort antal hastar eftersom, framhåller sandebuden från Homs i inställsam ton, Djanah ad-Dawla har hört att riddarna saknar riddjur.

Den generösaste av alla delegationer som defilerar i Husn-al-Akrads enorma omöblerade salar är den från Tripolis. Samtidigt som de tar fram det ena utsökta smycket efter det andra som tillverkats av de judiska hantverkarna i staden, önskar sandebuden frändjerna välkomna i qadi Djalal al-Mulks namn. Han är den mest respekterade fursten utmed den syriska kusten. Han tillhör familjen Banu Ammar som har gjort Tripolis till den arabiska Orientens främsta prydnad. Det handlar ingalunda om en av dessa otaliga militära klaner som har skapat sig furstendomen enbart med hjälp av vapenmakt utan om en dynasti av larda män. Dess grundare var domare, qadi, en titel som stadens harskare har behållit.

Tack vare qadiernas visa styre upplever Tripolis och området runt om staden vid tiden för frändjernas ankomst en period av fred och valmåga som grannarna avundas dem. Stadsbornas stolthet är det stora "kulturhuset", Dar-al-Ilm. I det finns ett bibliotek med hundratusen volymer, ett av de allra största vid denna tid. Staden är omgiven av åkrar med olivlundar, johannesbrodtrad, sockerrot och frukter av alla sorter som ger storlagda skordar. I hamnen pågår en livlig trafik.

Det är just detta överflöd som ger upphov till stadens första problem med inkraktarna. I budskapet som han låter framföra till Husn-al-Akrad inbjuder Djalal al-Mulk Saint-Gilles att skicka en delegation till Tripolis för att förhandla om ett förbund. Där begår han ett oförlåtligt misstag. Frändjernas sande-

bud blir så övervaldigade av tradgårdarna, palatsen, hamnen och guldsmedernas basar att de inte langre lyssnar till qadins forslag. De drommer redan om allt byte de skulle kunna lagga beslag på om de intog staden. Och det forefaller verkligen som om de gjorde vad de kunde for att väcka sin hovdings lystnad och habegar nar de kommer tillbaka. Djalal al-Mulk, som naivt vantar på Saint-Gilles svar på sitt erbjudande om att ingå ett forbund, blir inte lite forvånad nar han får hora att frandjerna den 14 februari borjat belagra Arqa, furstendomet Tripolis andra stad. Han kanner sig lurad och framfor allt skrackslagen. Han ar overtygad om att detta ar forsta steget i en plan att erovra huvudstaden. Hur ska man kunna undgå att tanka på Antiokias ode? Djalal al-Mulk ser redan for sig hur han liksom den olycklige Yaghi Siyan vanarad rider bort mot dod eller glomska. I Tripolis samlar man ihop proviant och forbereder sig på en lång belagring. Invånarna frågar sig ångestfyllt hur lange inkraktarna kommer att vara uppehållna utanfor Arqa. Varje dag som går innebar ett uppskov man inte vågat hoppas på.

Februari månad går, sedan mars och april. I år som alla andra år sveps hela Tripolis in i doften från de blommande frukttradgårdarna. Det blir inte mindre vackert av att nyheterna är uppmuntrande. Frandjerna har fortfarande inte lyckats inta Arqa. Forsvarare ar inte mindre forvånade an belagrarna. Befästningarna ar visserligen starka men inte bättre an de runt andra och viktigare städer som frandjerna lyckats inta. Arqas styrka har varit att invånarna anda från stridens forsta ogonblick varit overtygade om att de inte får lamna en lucka någonstans. Om de gör det kommer de alla att bli dodade, som sina broder i Maarra och Antiokia. De håller vakt dag och natt och slår tillbaka alla anfall och forhindrar alla insatser till infiltration. Till slut trottnar belagrarna. Ljudet av deras dispyter når anda fram till den belagrade staden. Den 13 maj 1099 bryter de antligen lager och avlagsnar sig skamset. Efter tre månaders utmattande strider får motståndarna sin beloning. Arqa jublar.

Frandjerna har återupptagit marschen soderut. De passerar Tripolis oroande långsamt. Djalal al-Mulk, som vet att de ar irriterade, skyndar sig att onska dem lycka till under den fortsatta farden. Tillsammans med valgångsonskningarna ser han till att skicka proviant, guld, ett antal hastar och vagvisare som

visar dem den smala kustvagen som for till Beirut. Spejarna från Tripolis får snart sällskap av kristna maroniter från de libanesiska bergen. Dessa kommer på uppmaning av muslimska emirer för att erbjuda sin hjälp åt de västerländska krigarna.

Utan att göra några ytterligare försök att lägga under sig Banu Ammars egendom, till exempel Djbail, antikens Byblos, när inkraktarna Nahr-al-Kalb, "Hundfloden".

När de går över den, begår de en krigshandling mot det fatimidiska kalifatet i Egypten.

Kairos starke man, den maktige och korpulente visiren al-Afdal Shahinshah, hade inte dolt sin belåtenhet när sandebuden från Alexios Komnenos i april 1097 upplyste honom om att frankiska riddare i stort antal anlant till Konstantinopel och påbörjat en offensiv i Mindre Asien. Al-Afdal, "den Baste", var en trettiofem år gammal före detta slav som envaldigt styrde ett land med sju miljoner invånare. Han skickade kejsaren sina valgångsonskningar och bad att som van hållas underrättad om expeditionens framsteg.

Vissa påstår att när Egyptens herskare såg hur det seldjukiska riket utvidgades, greps de av skräck och bad frandjerna marschera mot Syrien och upprätta en buffert mellan dem och muslimerna. Endast Gud känner sanningen.

Ibn al-Athir's egendomliga förklaring till orsaken till den frankiska invasionen säger mycket om sondringen i den muslimska världen. På ena sidan står sunniterna som åberopar sig på det abbasidiska kalifatet i Bagdad, och på andra sidan shiiterna som identifierar sig med det fatimidiska kalifatet i Kairo. Schismen, som går tillbaka till 600-talet och en konflikt i Profetens närmaste familjekrets, har aldrig upphört att ge upphov till lidelsefulla strider mellan muslimer. Till och med för statsman som Saladin förefaller striden mot shiiterna minst lika viktig som kriget mot frandjerna. "Kättarna" anklagas regelbundet för allt ont som drabbar islam. Det är inte förvånande att även den frankiska invasionen anses vara ett resultat av deras intriger. Men även om anklagelsen att fatimiderna har tillkallat frandjerna är helt gripen ur luften, så är inte desto mindre

de styrandes glädje i Kairo över de västerländska krigarnas ankomst mycket påtaglig

Vid Nicaeas fall fick basileus motta varma lyckönskningar från visir al-Afdal. Tre månader innan inkraktarna intog Antiokia, besökte en egyptisk delegation lastad med gåvor frandjernas läger för att tillönska dem en snar seger och föreslå dem ett förbund. Kairos härskare, som är militär av armeniskt ursprung, hyser ingen som helst sympati för turkarna. Hans personliga känslor sammanfaller med Egyptens intressen. Från mitten av seklet har seldjukernas framryckningar skett på bekostnad av både det fatimidiska kalifatets och det bysantinska valdets territorium. Medan bysantinerna förlorar kontrollen över Antiokia och Mindre Asien, förlorar egyptierna Damaskus och Jerusalem som har tillhört dem under hundra år. Mellan Kairo och Konstantinopel, liksom mellan al-Afdal och Alexios, har en stark venskap vuxit fram. Man har regelbundna rådgivningar, man utbyter upplysningar, man utvecklar gemensamma projekt. Kort innan frandjernas ankomst konstaterade de bägge männen belåtet att det seldjukiska väldet var särskilt av inre stridigheter. Både i Mindre Asien och i Syrien har ett stort antal rivaliserande smärre stater upprättats. Är stunden inne att ta hämnd på turkarna? Är detta inte rätt ögonblick för både egyptier och bysantiner att återta förlorade områden? Al-Afdal drömmer om en samfäll operation mellan de bägge allierade. När han får höra att basileus fått stora truppförstärkningar från frandjernas land, känner han att han har hämnden inom räckhåll.

Delegationen som han skickade till Antiokias belagrare talade inte om en nonaggressionspakt. För visiren var detta en självklarhet. Han föreslog frandjerna en uppdelning i olika intresserar. De kunde ta hand om norra Syrien och han om södra, det vill säga Palestina, Damaskus och städerna utmed kusten till Beirut. Han var angelägen om att lägga fram sitt förslag så tidigt som möjligt, vid en tidpunkt då frandjerna ännu inte var sakra på att inta Antiokia. Han var övertygad om att de skulle skynda sig att gå med på hans förslag.

Egendomligt nog blev deras svar undvikande. De bad om förklaringar och närmare detaljer, speciellt om Jerusalems framtid. De visade sig förvisso mycket vänliga mot de egyptiska diplomaterna. Deras vänlighet sträckte sig så långt att de vi-

sade upp de avhuggna huvudena på trehundra turkar som dödats inte långt från Antiokia. Men de vagrade att gå med på någon överenskommelse. Al-Afdal förstod ingenting. Var inte hans förslag realistiskt, ja till och med generöst? Hade bysantinerna och deras frankiska medhjälpare verkligen för avsikt att inta Jerusalem, som hans sändebud fått intryck av? Hade Alexios ljugit för honom?

Kairos starke man tvekade fortfarande om vilken politik han skulle välja, när han i juni 1098 fick höra nyheten om Antiokiaskas fall. Denna följdes mindre än tre veckor senare av underrättelsen om Karbukas förödande nederlag. Då bestämde sig visiren för att handla omedelbart för att överrumpla både motståndare och allierade. "I juli", rapporterar Ibn al-Qalanissi, "tillkännagavs att generalbefälhavaren och emiren över armerna al-Afdal hade lämnat Egypten i spetsen för en talrik armé och belägrat Jerusalem. I staden befann sig emirerna Sukman och Ilghazi, Ortoks söner. Han anföll staden och satte in kastmaskiner i slaget." De bagge turkiska bröderna som styrde Jerusalem hade just kommit tillbaka norrifrån där de hade deltagit i Karbukas misslyckade expedition. Efter fyrtio dagars belägring hade staden kapitulert. "Al-Afdal behandlade de bagge emirerna generöst och återgav dem och deras sviter friheten."

Under flera månader såg det ut som om Kairos herskare skulle få rätt. Allt förlopte som om frändjerna, ställda inför fullbordat faktum, hade avstått från att gå längre. Det fatimidska hovets poeter kunde inte finna ord nog att prisas statsmannen som räddat Palestina undan de "kätterska" sunniterna. Men när frändjerna i januari 1099 resolut återupptar marschen mot söder, blir al-Afdal orolig.

Han skickar en av sina betrodda män till Konstantinopel för att konsultera Alexios. Denne gör då i ett berömt brev det mest omvälvande erkännande man kan tänka sig. Basileus har inte längre någon som helst kontroll över frändjerna. Hur otroligt det än kan låta, handlar dessa människor efter eget huvud. De försöker upprätta sina egna stater. De vägrar att återställa Antiokia till imperiet, vilket de har svurit på att göra, och förefaller fast beslutna att erövra Jerusalem med vilka medel som helst. Påven har uppmanat dem att dra ut i det heliga kriget för att erövra Kristi grav. Inget kan få dem att avvika från detta mål. Alexios tillägger att han för sin del tar avstånd från deras

handlingssatt och håller sig strikt till överenskommelsen med Kairo

Trots denna forsakran har al-Afdal en kansla av att ha fångats i en livsfarlig falla. Eftersom han själv är av kristet ursprung har han ingen svårighet att förstå att frandjerna, med sin brinnande och naiva tro, är fast beslutna att slutföra sin vapnade pilgrimsfärd. Nu ångrar han att han kastat sig ut i det palestinska äventyret. Hade det inte varit bättre att låta frandjerna och turkarna slåss om Jerusalem, istället för att frivilligt ställa sig i vägen för de lika tapptra som fanatiska riddarna?

Han vet att det kommer att ta flera månader att samla en armé som går att ställa upp mot frandjerna. Därför skriver han till Alexios och besvarar honom att göra allt som står i hans makt för att bromsa inkraktarnas framfart. Och i april 1099, under belagringen av Arqa, skickar basileus dem ett meddelande. Han ber dem skjuta upp sin avfärd till Palestina eftersom han, låtsas han, snart kommer att personligen ansluta sig till dem. Kairos harskare skickar också nya förslag på överenskommelser till frandjerna. Förutom Syriens delning går han i detalj in på sin politik vad gäller Den heliga staden. Han tankar sig en strängt respekterad religionsfrihet. Pilgrimer ska ha möjlighet att bege sig dit när de vill, självfallet på villkor att de kommer i små obehäpnade grupper. Frandjernas svar är bitande.

— Vi tankar alla tillsammans bege oss till Jerusalem, i slagordning och med höjda lansar!

Det är en krigsförklaring. Den 19 maj 1099 omsätter inkraktarna sina ord i handling. De går utan att tveka över Nahr-al-Kalb, nordgränsen för fatimidernas område.

Men "Hundfloden" är en fiktiv gräns, för al-Afdal har nogt sig med att förstärka garnisonen i Jerusalem och lämnat de egyptiska besittningarna längs havet åt sitt öde. Alla kuststäderna, med ett enda undantag, skyndar sig också att ingå förbund med erövrarna.

Den första är Beirut, fyra timmars marsch från Nahr-al-Kalb. Invånarna skickar ut en delegation som går riddarna till mötes. De lovar att förse dem med guld, proviant och vägvisare, på villkor att de inte rör skorden på den omgivande slätten. Invånarna i Beirut tillägger att de är beredda att erkänna frandjerna som herrar i Jerusalem om de lyckas inta staden. Saida, anti-

kens Sidon, reagerar annorlunda. Dess garnison gör flera modiga utfall mot inkraktarna som hamnas genom att odelägga fruktträdgårdar och plundra omgivande byar. Detta är det enda motstånd de kommer att mota. Hamnstäderna Tyros och Akkon, som ändå är lätta att försvara, följer Beirut's exempel. I Palestina lämnar invånarna de flesta städer och byar innan frändjernas ankomst. De sistnämnda moter ingenstans något riktigt motstånd. På morgonen den 7 juni 1099 ser Jerusalems invånare dem dyka upp i fjärran, på en kulle inte långt från profeten Samuels moske. Man kan nästan höra ovasendet från dem. Redan mot slutet av eftermiddagen har de slagit lager framför stadens murar.

General Iftikhar ad-Dawla, "Statens stolthet" och kommandant för den egyptiska garnisonen, betraktar dem med upphöjt lugn från Davids torn. Han har sedan flera månader tillbaka vidtagit alla nödvändiga åtgärder för att motstå en lång belägring. Han har reparerat en bit av muren som skadades under al-Afdals anfall mot turkarna sommaren innan. Han har samlat in jättelika förråd för att avvarja risken för hungersnod innan visirens ankomst. Denne har lovat att komma innan juli månads utgång för att befria staden. Som ytterligare ett försiktighetsmått har han följt Yaghi Siyans exempel och slängt ut alla kristna invånare som kan tankas samarbeta med sina franska trosfränder. Under de senaste dagarna har han till och med låtit förgifta källor och brunnar i omgivningarna för att hindra fienden från att dra nytta av dem. Belägrarnas liv kommer inte att bli lätt i detta bergiga, sterila landskap med sina spridda olivträd.

Det verkar som om striden kommer att börja under för Iftikhar gynnsamma omständigheter. Han anser sig kunna hålla stand med sina arabiska ryttare och sudanesiska bågskyttar bakom de tjocka befästningsmurarna som klättrar upp för kullarna och tränger ner i ravinerna. Riddarna från Västlandet är visserligen berömda för sitt mod. Men deras sätt att uppföra sig utanför Jerusalems murar är ändå något förbluffande i ögonen på en erfaren militär. Iftikhar väntar sig att de så snart de kommer på plats ska börja uppföra flyttbara torn och belägringsmaskiner och grava skyttegravar för att skydda sig mot garnisonens utfall. Men istället för att agna sig åt dessa uppgifter, börjar de med att organisera en procession runt murarna. Den

anfors av praster som ber och sjunger så att det slår lock for oronen, innan deltagarna som galningar går till anfall mot murarna utan ens en stege till hjalp. Al-Afdal har visserligen forklarat for honom att frandjerna vill inta staden av religiosa skal Men han blir ändå forvånad över en så blind fanatism Han ar sjalv troende muslim Men i Palestina slåss han för att försvara Egyptens intressen och aven, vilket han inte finner någon anledning att förneka, för att främja sin militara karriar.

Han vet att denna stad inte ar som andra. Iftukhar har alltid använt stadens vanliga namn, Iliya. Men al-ulama, de laglärda, kallar den al-Quds, "Helgden", Bait-al-Maqdiss, "Fromhetens hus", eller al-Bait al-Muqaddas, "Det heliga huset". De sager att det är islams tredje heliga stad efter Mecka och Medina. Det var nämligen hit som Gud förde Profeten en undrens natt för att han skulle få träffa Moses och Jesus, Marias son. Sedan dess är al-Quds för alla muslimer en symbol för kontinuiteten i det gudomliga budskapet. Många troende kommer för att förrätta andakt i mosken al-Aqsa, under den enorma glittrande kupolen som majestätiskt höjer sig över stadens fyrkantiga hus.

Även om himlen ar narvarande här i vartenda gathörn, så har Iftukhar för sin del bägge fötterna stadigt på jorden. Den militära taktiken anser han vara densamma, vilken stad det än rör sig om. Frandjernas massande processioner irriterar honom men de oroar honom inte. Det är inte förrän i slutet av belägringens andra vecka som han börjar känna sig orolig, när fienden med stor iver kastar sig över arbetet med att konstruera två jättelika torn av trä. De står fardiga redan i början av juli, beredda att föra hundratals krigare till befästningsmurarnas krön. Deras silhuetter avtecknar sig hotande mitt i motståndarlagret.

Iftukhar har givit noggranna instruktioner: om ett av dessa redskap gor minsta ansats att närma sig murarna, måste det mötas av en skur av pilar. Om tornet ändå lyckas komma närmare måste man ta till den grekiska elden, en blandning av bergolja och svavel som hälls i krukor som brinnande kastas mot fienden. När denna vätska sprider sig, ger den upphov till eldsvådor som är svåra att släcka. Detta fruktansvärda vapen kommer att ge Iftikhars soldater möjlighet att slå tillbaka det ena anfallet efter det andra under den andra veckan i juli, trots att belägrarna för att skydda sig mot lågorna har klätt de flyttbara tornen med vinägerindränkta hudar från nyligen flådda

djur. Samtidigt går det ett rykte om att al-Afdals ankomst är nära forestående. Belågrarna, som är radda för att hamna mellan två eldar, fördubblar sina ansträngningar.

Det ena av de bagge flyttbara tornen som frandjerna byggde, berättar Ibn al-Athir, fanns på samma sida som Sion, åt söder. Det andra stod i norr. Muslimerna lyckades bränna det första och dödade samtidigt alla som fanns i det. Men knappt hade de hunnit förstöra det för när det kom en budbarare som bonföll dem om hjälp. Staden hade invaderats från andra hållet. Den blev intagen från norr en fredagsmorgon, sju dagar innan slutet av månaden shaaban 492.

Denna fruktansvärda dag 1 juli 1099 har Ifukhar forskansat sig i Davids torn. Det är en åttkantig fastning vars bas svetsats samman med bly. Den utgör befestningsverkets starkaste punkt. Han kan hålla ut där i flera dagar till men han vet att slaget är förlorat. Det judiska kvarteret är invaderat, gatorna är fulla med lik och man slåss redan runt omkring den stora mosken. Snart kommer han och hans man att vara omringade på alla håll. Ändå fortsätter han att slåss. Vad kan han annat göra? Striderna i de centrala delarna av staden har praktiskt taget upphört under eftermiddagen. Fatimidernas vita fana vajar inte längre över Davids torn.

Plotsligt upphör frandjernas attacker och en budbarare närmar sig. Han kommer från Saint-Gilles för att föreslå den egyptiske generalen och hans man att de ska få ge sig av oskadda om de går med på att överlämna tornet till honom. Ifukhar tvekar. Det har redan hänt mer än en gång att frandjerna har svikit sina loften. Det finns inget som säger att Saint-Gilles kommer att handla annorlunda. Men han beskrivs ändå som en man i sextioårsåldern som alla visar stor respekt, vilket gör det mer sannolikt att han kommer att hålla ord. Och man vet att han måste förhandla med garnisonen för hans tratorn har blivit förstört och alla attacker har slagits tillbaka. Han står och trampar framför muren sedan tidigt på morgonen medan hans bundsforvanter, de andra frankiska hovdingarna, redan är i fard med att plundra staden och gräla om husen. Efter att ha vagt för och emot bestämmer sig Ifukhar för att förklara sig beredd att ka-

pitulera, på villkor att Saint-Gilles ger sitt hedersord på att inget kommer att handa honom eller någon av hans man

Frändjerna höll sitt ord och lät dem ge sig av under natten mot hamnstaden Askalon, där de slår sig ner, noterar Ibn al-Athir samvetsgrant Sedan tillägger han Den heliga stadens befolkning fick springa över klingen Frändjernas blodbad på muslimer varade i en vecka I mosken al-Aqsa, dödade de över sjuttitusen personer

Och Ibn al-Qalanissi, som avstår från att nämna siffror som inte kan beläggas, noterar.

Ett stort antal människor dodades Judarna samlades ihop i synagogan, där frändjerna brande dem levande De förstörde också helgonens minnesmarken och Abrahams grav — frid över hans minne!

Till de heliga byggnader som förstörs av segrarna hör Omars moske, uppförd till minne av Profetens andre eftertradare, kalifen Omar Ibn al-Khattab Han erövrade Jerusalem från de kristna i februari 638 I fortsättningen kommer araberna ofta att dra fram denna handelse för att understryka skillnaden mellan deras eget och frändjernas sätt att uppföra sig Den dagen gjorde Omar sitt inträde i staden på sin berömda vita kamel Den heliga stadens grekiske patriark skred honom till mötes Kalifen började med att forsakra honom om att alla invånarnas liv och agodelar skulle respekteras Sedan bad han patriarken att visa honom kristenhetens heliga platser Medan de befann sig i Qiyama, Den heliga gravens kyrka, inföll bonetimmen Omar frågade sin vard var han kunde breda ut sin bonematta Patriarken erbjöd honom att stanna där han var men kalifen svarade

— Om jag gör det, kommer muslimerna i morgon att lägga sig till med denna plats med motiveringen "Omar har bett här"

Han tog mattan med sig och gick ut och föll på knä utanför byggnaden Han hade rätt för det var just på denna plats som man senare uppförde mosken som bar hans namn Men de frankiska ledarna visar tyvärr inte prov på samma storsinnet

De firar sin triumf med ett obeskrivligt dodande. Sedan plundrar de hamningslost staden de påstår sig vorda.

Inte ens deras trosfränder kommer undan. En av frändjernas första åtgärder är att slänga ut alla präster som tillhör de östliga samfundet ur Den heliga gravens kyrka — greker, georgier, armenier, kopter och syrier. De firar gudstjänst tillsammans enligt en urgammal tradition som alla erovrare respekterat fram tills nu. Förbluffade över en sådan fanatism bestämmer sig de ledande mannen inom de östliga samfundet för att göra motstånd. De vagrar att avslöja för frändjerna var de gömt korset som Kristus dog på. Den religiösa vördnad de kanner för relikten förstärks av patriotisk stolthet. Är de inte i själva verket medborgare i samma stad som mannen från Nasaret? Men inkraktarna låter sig inte påverkas. De arresterar prästerna som har ansvaret för korset och låter dem undergå tortyr för att tvinga dem att avslöja sin hemlighet. På så sätt lyckas de med våld ta ifrån de kristna i Den heliga staden deras mest värdefulla relik.

Medan västerlänningarna avrättar några överlevande som lyckats hålla sig undan och laggar vantarna på alla Jerusalems rikedomar, avancerar armen som al-Afdal samlat ihop sakta genom Sinai. Den når inte fram till Palestina förrän tjugo dagar efter att dramat utspelats. Visiren, som personligen leder armen, vill inte tåga direkt mot Den heliga staden. Han förfogar visserligen över trettiotusen man men anser sig ändå vara underlägsen. Han saknar nämligen belagringsutrustning. Dessutom skrammer de frankiska riddarnas beslutsamhet honom. Han bestämmer sig för att installera sina trupper i trakten av Askalon och skicka en ambassad till Jerusalem för att ta reda på fiendens avsikter. I den ockuperade staden förs de egyptiska sandebuden inför en storvuxen riddare med långt hår och blont skagg. Han presenteras som Gottfrid av Bouillon, Jerusalems nye herre. Till honom överlämnar de visirens budskap. I det anklagar han frändjerna för att ha missbrukat hans ärlighet och uppriktighet och föreslår dem en uppgörelse om de går med på att lämna Palestina. Västerlänningarna svarar med att samla sina trupper och utan drojsmål tåga mot Askalon.

De avancerar så snabbt att de kommer mycket nära det muslimska lagret utan att spejarna upptäcker dem. Efter den första skarmytningen, "ger den egyptiska armen vika och flyr mot

hamnstaden Askalon", berättar Ibn al-Qalanissi "Aven al-Af dal retirerar dit Frandjernas sablar triumferar over muslimerna Ingen skonas, varken fotsoldaterna eller de frivilliga eller stadsborna. Omkring tiotusen sjalar omkommer och lagret plundras "

Det ar formodligen ett par dagar efter egyptiernas nederlag som flyktinggruppen med Abu-Saad al-Harawi anlander till Bagdad Qadin i Damaskus vet annu inte att frandjerna just vunnit en ny seger Men han vet redan att inkraktarna gjort sig till herrar over Jerusalem, Antiokia och Edessa Han vet att de slagit Kilidj Arslan och Danishmend och att de genomkorsat hela Syrien från norr till soder och dodat och plundrat efter behag, utan att stota på några hinder Han kanner att hans folk och hans tro forhånats och förödmjukats Han vill skrika hogt så att muslimerna antligen ska vakna Han vill skaka om sina bröder, provocera dem, chockera dem.

Onsdagen den 19 augusti 1099 har han tagit med sig sina följeslagare till den stora mosken i Bagdad Klockan tolv på dagen då de troende skyndar till från alla håll for middagsbonen, börjar han demonstrativt ata, trots att man befinner sig i ramadan, den obligatoriska fastemånaden Efter bara några ogonblick ar han omgiven av en rasande folkhop och soldater kommer for att arresterar honom Men Abu-Saad reser sig upp och frågar lugnt dem som omger honom hur det kan komma sig att de blir så upprorda over att någon bryter fastan nar de ar helt oberorda av att tusentals muslimer avrättas och islams heliga platser odelaggs Efter att på detta satt ha tystat hopen, beskriver han i detalj vilka olyckor som drabbat Syrien, "Biladash-Sham", och framfor allt dem som drabbat Jerusalem "Flyktingarna grat och de fick andra att gråta", sager Ibn al-Athir

Al-Harawi lamnar gatan och for skandalen in i palatset

— Jag ser att trons stod ar svaga! utropar han i De troendes furstes divan Al-Mustazhir-billah ar en ung kalif på tjugotvå år. Klar hy, kort skagg, runt ansikte Det ar en jovialisk och beskedlig harskare vars vredesutbrott är korta och vars hotelser sallan satts i verket. Under en tid då grymhet förefaller vara de styrandes framsta attribut, berömmar sig denne unge arabiske kalif av att aldrig ha tillfogat någon en oratt

"Han kände uppriktig glädje när man sade honom att folket var lyckligt", noterar Ibn al-Athir uppriktigt Al-Mustazhir är kanslig, raffinerad och behaglig att umgås med. Han är också intresserad av de sköna konsterna. Hans intresse för arkitektur är lidelsefullt och han har själv övervakat uppförandet av en mur runt sitt residens, Harem, öster om Bagdad. På lediga stunder, som är talrika, komponerar han kärleksdikter. "När jag räckte fram handen för att säga farväl till min älskade, kunde min lågas hetta ha fått isen att smalta."

Tråkigt nog för hans undersåtar så har denne "gode man, fjarran från allt tyranni", som Ibn al-Qalanissi beskriver honom, inte någon som helst makt. Detta trots att han i varje ögonblick omges av ett komplicerat och vordnadsfyllt ceremoniell och att hans namn nämns med aktning av alla kronikörer. Flyktningarna från Jerusalem, som har fast alla sina förhoppningar vid honom, tycks ha glömt att hans makt inte stracker sig utanför palatsets väggar. Dessutom tråkar politik ut honom.

Ändå har han en aröfylld historia bakom sig. Hans föregångare kaliferna var under de två seklerna efter Profetens död (632-833) andliga och världsliga ledare för ett jättelikt valde som vid sin höjdpunkt sträckte sig från Indus till Pyreneerna. Det hade till och med en utlöpare i riktning mot dalgångarna runt Rhône och Loire. Det var abbasidernas dynasti, som al-Mustazhir tillhörde, som gjorde Bagdad till den fortrollade staden i Tusen och en natt. I början på 800-talet, då hans anfader Harun ar-Rashid regerade, var kalifatet den rikaste och maktigaste staten på jorden. Dess huvudstad var centrum för sin tids mest avancerade civilisation. Där fanns tusen väl utbildade läkare och ett stort sjukhus där behandlingen var gratis. Det fanns regelbunden postgång, flera banker varav några med filialer i Kina, ett utmärkt vattenledningssystem, avlopp och ett pappersbruk. Västerränningarna som vid tiden för sin ankomst till Orienten fortfarande utnyttjade enbart pergament, lärde sig i Syrien konsten att tillverka papper av vetehalm.

Men den blodiga sommaren 1099 då al-Harawi infunnit sig vid al-Mustazhirs divan för att överbringa nyheten om Jerusalems fall, är denna guldålder för länge sedan ett minne blott. Harun dog 809. Ett kvarts sekel senare har hans efterföljare förlorat all verklig makt. Bagdad är till halften förstört och våldet håller på att upplosas. Nu återstår bara minnet av en era.

av enighet, storhet och valmåga som i all framtid ska spöka i arabernas drömmar. Abbasiderna kommer förvisso att vara härskare i ytterligare fyra sekler. Men de styr inte längre. De är bara en gisslan i handerna på sina turkiska eller persiska soldater. Dessa kommer att kunna skapa eller krossa härskare efter eget huvud, oftast med hjälp av mord. Det är för att undgå ett sådant öde som de flesta kaliferna avstår från all politisk aktivitet. Instängda i sina harem hänger de sig uteslutande åt de njutningar livet har att bjuda. De är poeter eller musiker, de samlar på vackra parfymerade slavinor.

De troendes furste, som länge har förkroppsligat arabernas storhet, har nu blivit den levande symbolen för deras fall. Och al-Mustazhir, som flyktningarna från Jerusalem väntar sig underverk av, är personifikationen av dessa dagdrivare till kalif. Även om han ville, skulle det vara helt omöjligt för honom att skynda till Den heliga stadens undsättning. Den enda arme han förfogar över är en personlig vaktstyrka på några hundra svarta och vita eunucker. Det saknas dock inte soldater i Bagdad. De driver runt på gatorna i tusental, ofta berusade. För att skydda sig mot deras härjningståg har stadsborna tagit för vana att varje kväll stänga av sina kvarter med stora portar av trä eller järn.

Detta uniformerade gissel, som genom sin systematiska utplundring fört basaren till ruinens brant, lyder naturligtvis inte några order från al-Mustazhir. Deras ledare talar praktiskt taget ingen arabiska. Bagdad lyder i likhet med alla städer i det muslimska Asien sedan fyrtio år tillbaka under de turkiska seldjukerna. Alla furstar i området är teoretiskt sett vasaller under den starke mannen i abbasidernas huvudstad, den unge sultan Barqyaruq, kusin till Kılıdj Arslan. Men i praktiken är varje provins i det seldjukiska riket nästan självständig. Medlemmarna av de regerande familjerna är helt och hållet upptagna av sina tronföljdsstridigheter.

När al-Harawi i september 1099 lämnar abbasidernas huvudstad, har han inte lyckats träffa Barqyaruq. Sultanen har nämligen dragit ut i strid i norra Persien mot sin kottslige bror Muhammed. Det är en strid som för övrigt avgörs till den sistnämndes fördel. Det är Muhammed som i oktober erövrar själva Bagdad. Ändå är denna absurda konflikt inte slut i och med det. Den kommer att ta en burlesk vändning, framför ögonen

på de förbluffade araberna som inte längre ens försöker förstå vad som sker. Dom själv! I januari 1100 lämnar Muhammed Bagdad i största hast och Barqyaruq gör ett triumfartat intåg. Situationen varar emellertid inte länge. På våren förlorar han på nytt. Men i april 1101, efter ett års bortovaro, återkommer han och krossar sin bror. I moskeerna i abbasidernas huvudstad börjar man på nytt uttala hans namn vid fredagsbönen. Men i september förändras situationen på nytt. Slagen av en koalition av två av sina bröder förefaller Barqyaruq att vara definitivt ute ur leken. Men då känner man honom illa. Trots nederlaget återkommer han oönskat till Bagdad och tar staden i besittning under några dagar, innan han i oktober på nytt blir utkastad. Men även denna gång blir det en kort frånvaro. I december ingås en överenskommelse som återger honom staden. Denna har bytt harskare åtta gånger på trettio månader. En ny harskare har tillträtt i genomsnitt var hundra dag! Detta har skett samtidigt som västerlänningarna konsoliderat sig på de platser de erövrat.

"Sultanerna kom inte överens", skrev Ibn al-Athir utan att överdriva, "och det är därför som frändjerna kunde lägga under sig landet."